

Konflikter mellan friluftsliv, naturturism och naturvård.

ANTON BLANCH 2024
MVEK12 EXAMENSARBETE FÖR KANDIDATEXAMEN 15 HP
MILJÖVETENSKAP | LUNDS UNIVERSITET

Konflikter mellan friluftsliv, naturturism och naturvård.

En fallstudie om intressekonflikter mellan friluftsliv,
naturturism och naturvård på Öland.

Anton Blanch

2024

Bild framsida: Anton Blanch, 2024.

LUNDS
UNIVERSITET

Anton Blanch

MVEK12 Examensarbete för kandidatexamen 15 hp, Lunds universitet

Huvudhandledare: Pål Axel Olsson, Biologiska institutionen, Lunds universitet

CEC - Centrum för miljö- och klimatvetenskap

Lunds universitet

Lund 2024

Abstract

Biodiversity-, and ecosystems face the risk of being lost due to human impact through land exploitation, and transport emissions from tourism, but also from the negative impacts of climate change. Öland has several protected areas with its unique landscapes, and high natural values. Which has attracted several visitors to the island. This study presents a comprehensive investigation on which conflicts public official, and representatives from Swedish Tourism Association (STF) Öland identifies between outdoor recreation, nature-based tourism, and nature conservation within Öland. Additionally, this study identifies which measures public official and STF Öland believe should be emphasized to achieve sustainable interactions between outdoor recreation, nature-based tourism, and nature conservation within Ölands municipalities. Through semi-structured interviews with Kalmar County Administrative Board, Mörbylånga and Borgholms municipalities, and STF Öland, where the following factors to conflicts identified: high visitor numbers, shoreline protection, cycling, birdwatchers and photographers, experience, and recreational fishing. In response to these conflicts, measures to achieve sustainable interactions between outdoor recreation, nature-based tourism, and nature conservation which were grouped into the categories increased accessibility to nature, as better public transportation, and improved knowledge, as for increased inventories.

Populärvetenskaplig sammanfattning

Öland är Sveriges andra största ö och har med sina kalkrika hällar, öppna landskap och höga naturvärden lockat flera besökare till Ölands båda kommuner, Mörbylånga och Borgholm. Ölands natur och landskap är hem till unik biologisk mångfald, vilket har inom naturvärden bidragit till ett flertal skyddade områden. Intresset för friluftsliv och naturturism växer i Sverige, vilket har satt sina spår på naturen genom nedskräpning, störningar på djurliv och slitage på mark och vegetation, vilket har lett till intressekonflikter. Denna rapport undersöker vilka faktorer som leder till intressekonflikter mellan friluftsliv, naturturism och naturvård, samt vilka åtgärder tjänstemän ansåg borde lyftas för att få ett hållbart samspel. För att få mer kunskap om ämnet intervjuades tjänstemän inom Länsstyrelsen Kalmar, Mörbylånga kommun, Borgholm kommun och Svenska Turistföreningen (STF) Öland där totalt åtta tjänstemän deltog. Tjänstemännens svar gav en inblick om vilka konflikter som förekommer inom Ölands kommuner, samt vilka åtgärder de ansåg borde lyftas.

Resultatet utifrån intervjuerna visade att de faktorer som har lett till intressekonflikter inom Ölands kommuner är: hög besöksmängd, strandskydd, upplevelsen, sportfiske, fotografer och fågelskådare, och cykling. De åtgärder tjänstemännen lyfte grupperades till förbättrad tillgänglighet till natur, som bättre kollektivtrafik, och förbättrat kunskapsunderlag som ökade inventeringar av naturvärden. Tjänstemännen beskrev aspekter på synergier mellan friluftsliv, naturturism och naturvård inom kategorierna upplevelsen, fågelskådare och fotografer, sportfiske, och cykling. Kommunernas och länsstyrelsens olika synsätt identifierades som en bidragande faktor till konflikterna, samt nationell minskning hos LONA-budgetar vilket har påverkat naturvårdsarbeten på Öland. Denna rapport kan användas av beslutsfattare för att förstå situationen på Öland om vilka konflikter som förekommer, samt vilka åtgärder tjänstemännen på kommunerna, länsstyrelsen och STF Öland anser borde lyftas för att få ett hållbart samspel mellan friluftsliv, naturturism och naturvård.

Innehållsförteckning

Abstract.....	3
Populärvetenskaplig sammanfattning	5
Innehållsförteckning.....	7
1. Inledning	9
1.2 <i>Bakgrund.....</i>	10
1.2.1 Friluftsliv och Naturturism	10
1.2.1.2 Ekostrategier - begreppsram för friluftsliv och naturturism.....	11
1.2.2 Skyddad natur på Öland.....	13
1.2.2.1 Naturresevat.....	13
1.2.2.2 Natura 2000-områden	15
1.2.2.3 Strandskydd	15
1.2.2.4 LONA-bidrag.....	16
1.3 <i>Syfte och Frågeställningar.....</i>	16
1.4 <i>Miljövetenskaplig relevans</i>	16
2. Metod.....	17
2.1 <i>Semistrukturerade intervjuer.....</i>	17
2.2 <i>Avgränsningar</i>	18
3. Resultat och analys	19
3.1 <i>Konflikter och synergier inom Ölands kommuner.....</i>	19
3.1.1 Hög besöksmängd	19
3.1.2 Strandskydd.....	20
3.1.3 Upplevelsen.....	21
3.1.4 Sportfiske.....	21
3.1.5 Fotografer och Fågelskådare	22
3.1.6 Cykling	22

3.2 Förslag på åtgärder för ett hållbart samspel.....	23
3.2.1 Förbättrat kunskapsunderlag.....	23
3.2.2 Förbättrad tillgänglighet till natur.....	23
4. Diskussion	25
5. Slutsatser	31
Tack.....	33
Referenser	35
Appendix. Intervjuguide	39

1. Inledning

Människans vistelse i naturområden har påverkat naturen på olika sätt, vilket har observerats ha negativ påverkan på biologisk mångfald och ekosystemtjänster (Naturvårdsverket, 2020). Slitage på den fysiska miljön, störning av djurlivet, utsläpp från transporter och ökad infrastruktur, är exempel på skador på miljön som friluftsliv och naturturism har bidragit med (Emmelin m.fl., 2010). Friluftslivet och naturturismens påverkan på natur och miljö har tydliggjorts på nationell och global nivå. Exempelvis i de svenska fjällen där stora antal vandrande besökare har gett skador på naturmark genom slitage, vilket har lett till en negativ påverkan på Sveriges miljö kvalitetsmål ”*Storslagen Fjällmiljö*” (Emmelin m.fl., 2010; Naturvårdsverket, 2023a). Människans påverkan på naturen har även observerats globalt där konflikter mellan mål 8 ”*Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt*” och mål 15 ”*Ekosystem och biologisk mångfald*” i Agenda 2030 har indikerats, såsom turisternas införande av invasiva arter till Island vilket hotar landets biologiska mångfald (Cook m.fl., 2019). Men även störningar och skador på vegetation och djurliv av de cirka 70 000 turister som årligen vandrar Inka-leden till Machu Picchu i Peru (Zhao m.fl., 2020).

Som en reaktion på människans påverkan på naturen har skyddade naturområden skapats, med målsättningen att skydda djur och växtarter, och samtidigt göra områdena tillgängligt för oss människor (Naturvårdsverket, 2023e). Skyddade områden hotas av globala klimatförändringar, markanvändning, spridning av främmande arter då det sätter stort tryck på ekosystem och biologisk mångfald (Naturvårdsverket, 2020). Naturvård och skyddade områden som krävs för att skydda känsliga områden mot dessa hot, förutsätter att medel avsätts till detta i nationella budgetar. Minskad ekonomisk finansiering av LONA-bidrag sätter negativt tryck på friluftsliv- och naturvårdsarbete på kommunal nivå (Naturvårdsverket, 2023b). Kombinationen av globala hot, negativt avtryck från friluftslivet och naturturism samt minskad ekonomisk finansiering, gör att konflikter mellan friluftsliv, naturturism och naturvård uppkommer, även på den 130km långa ön Öland (Robertson m.fl., 2013).

I denna rapport kommer konflikter mellan friluftsliv, naturturism och naturvård att kartläggas, samt vilka åtgärder som borde lyftas för att få ett hållbarare samspel mellan friluftsliv, naturturism och naturvård. Semistrukturerade intervjuer med Länsstyrelsen Kalmar, Mörbylånga och Borgholms kommun och STF Öland gjordes för att uppnå detta syfte och besvara rapportens frågeställningar. Kartläggningen av

konflikter och åtgärder kommer att fokusera på Ölands kommuner i form av en fallstudie. Rapporten har som mål att bidra till upplysning av konflikter och åtgärder inom kommunerna så att friluftsliv, naturturism och naturvård i framtiden kan samspela på ett hållbart sätt.

1.2 Bakgrund

1.2.1 Friluftsliv och Naturturism

Begreppen friluftsliv och naturturism är termer som överlappar varandra beskriver Emmelin m.fl., (2010). I § 3 i *Förordningen om statsbidrag till friluftsförbund* (SFS 2010:2008) beskrivs begreppet friluftsliv som ”Vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling”. Naturturism beskrivs som en term som ingår i och ofta inte skiljs från friluftslivet (Emmelin m.fl., 2010; Fredman m.fl., 2013). Däremot avser begreppet naturturism oftast när en person utövar friluftsliv på en annan plats, längre bort från sin hemort, och under en längre tid. Naturturism ökar i landet och alla svenskar ägnar sig på något vis åt friluftsliv visar en undersökning om svenskars friluftsvanor från 2018 (Emmelin m.fl., 2010; Fredman m.fl., 2019). Cykling, promenad, vistelse i skog och mark var några av de vanligaste friluftaktiviteter svenskar utförde på deras fritid (Fredman m.fl., 2019).

Det är utifrån allemansrätten vi har möjligheten att nyttja naturen för friluftsliv och aktiviteter i Sverige (Emmelin m.fl., 2010). Allemansrätten har sedan 1994 fått fast stadga i svensk grundlag nämner Bengtsson, (2023) och beskrivs i 2 kapitlet § 15 i *Regeringsformen* (SFS 1974:152) som ”Alla skall ha tillgång till naturen enligt allemansrätten”. För många svenskar ses friluftslivet som en del av vardagen, vilket har positiv påverkan på svenskars fysiska och psykiska hälsa (Naturvårdsverket, 2023b). Sedan covid-19 har friluftslivet ökat i landet, där många människor anser att naturen har en lugnande påverkan på deras liv (Folkhälsomyndigheten, 2024). En studie av White m.fl., (2019) visar att 120 minuter i naturen per vecka ger en bättre hälsa, oavsett om utevistelsen är en lång promenad i 120 minuter, eller om man delar upp sina minuter i naturen under veckan.

Hälsoaspekten ingår även inom de tio friluftsmål (exempelvis mål 9 ”Friluftsliv för god folkhälsa”), vilket Sverige har antagit med visionen att förbättra förutsättningarna för friluftslivsutförandet i landet, vilket omfattar människors möjligheter att vistas i naturen för att utföra friluftsliv (Naturvårdsverket, 2023b). Dessa mål kan kommunerna använda vid deras planering och arbete angående friluftsliv, vilket länsstyrelsen senare granskar då de är ansvariga för friluftspolitiken i länet (Länsstyrelsen Kalmar, u.å; Naturvårdsverket, 2024a). År 2023 uppföljdes de tio

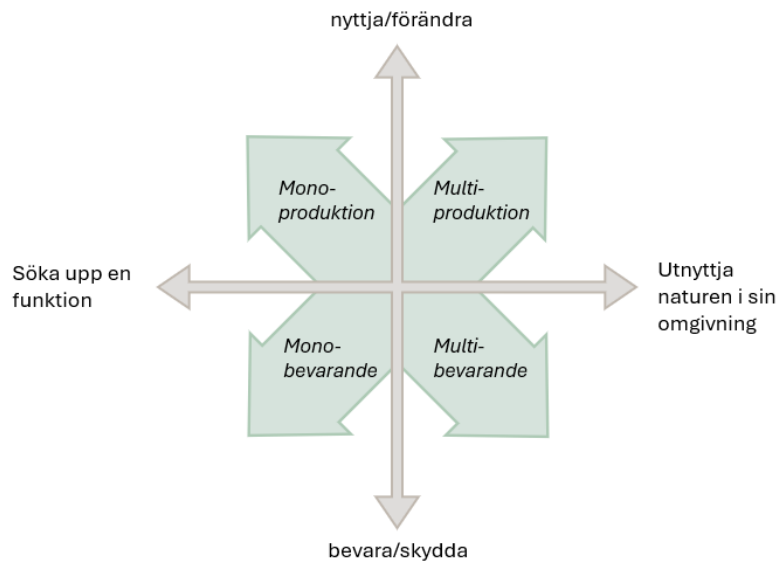
friluftsmålen i en rapport för att se i vilken riktning utvecklingen av de nationella målen rör sig mot (Naturvårdsverket, 2023b). Brister angående ekonomiska bidrag beskrivs i rapporten som en faktor till en negativ utvecklingstrend hos flera mål (Naturvårdsverket, 2023b). Bidragen nämns mer i diskussionen senare i rapporten.

1.2.1.2 *Ekostrategier - begreppsram för friluftsliv och naturturism.*

Ekostrategier kan användas för att förstå förhållandet friluftsliv och naturturism har med naturen och landskapet utifrån en persons synvinkel (Emmelin m.fl., 2010). Ekostrategier i "Sandells begreppsram" beskrivs som riktlinjer (»-strategier«) för människans förhållande till landskapet och naturen (»eko-«), och beskrivs i modellen som flexibla strategier vilket gör att kombinationer mellan de olika ekostراتيجiernas förekommer (Emmelin m.fl., 2010). En viss plats, en viss tid på året, service eller inte, är exempel på faktorer som i modellen kan bidra till att placera vilken typ av relation till landskapet personen vill åstadkomma med sitt friluftsliv och naturturism (Emmelin m.fl., 2010).

Allt högre upp i modellen (se figur 1) vill en person nyttja, förändra eller använda landskapet. Alltmer nedåt i modellen man rör sig, desto mer vill personen bevara och skydda naturen (Emmelin m.fl., 2010). Alltmer vänster man rör sig i modellen, desto mer villig är personen att transportera sig för att söka upp sin funktion till sin aktivitet i naturen (Emmelin m.fl., 2010). Ju mer höger man rör sig i modellen, alltmer utnyttjar man sin omgivning för att utföra sin aktivitet i naturen (Emmelin m.fl., 2010). En individs placering i modellen kan variera beroende på personens syfte och förhållande till landskapet (Emmelin m.fl., 2010).

"Purister" och "Urbanister" är två termer som används för att gruppera människor i relation till landskapet (Emmelin m.fl., 2010). "Purister" är människor som föredrar "vildmarksupplevelsen" och vill undvika möten med andra besökare, samt mänsklig påverkan i naturen (Emmelin m.fl., 2010). Motsatsen till "purister" kallas "urbanister" där man grupperar besökare som föredrar "service", "anläggningar" och på en mindre skala störs av andra besökare (Emmelin m.fl., 2010).

Figur 1: Ekostrategisk begreppsram

Övergripande illustration av den ekostrategiska begreppsramen som är baserad på figur 3:2 och figur 3:3 i Emmelin m.fl., (2010).

”Urbanister” ingår inom ”monoproduktion” (upp till vänster i figur 1), vilket är när man aktivt vill förändra och nyttja landskapet man söker upp för en viss aktivitet, exempelvis skidsystemen i fjällen för åka utförsåkning (Emmelin m.fl., 2010). Inom hörnet ”multiproduktion” (upp till höger i figur 1) vill man förändra och nyttja ett specifikt landskap (Emmelin m.fl., 2010). Jakt, fiske, bär och svamplockning, tillhör denna ekostrategi, där man från ett visst landskap kan utföra dessa aktiviteter utan att behöva söka upp ett landskap för att kunna utföra just dessa aktiviteter (Emmelin m.fl., 2010). Hos ”multibevarande” (ner till höger i figur 1) vill man inte påverka eller förändra ett visst landskap (Emmelin m.fl., 2010). Vandring, beskåda utsikten, eller rasta hunden är exempel inom denna strategi (Emmelin m.fl., 2010). I ekostrategin ”monobevarande” (ner till vänster i figur 1) ingår personer som vill bevara landskapet man tar sig till, exempelvis som ett naturreservat (Emmelin m.fl., 2010). Personen inom denna strategi blir upprörda om området inte blir bevarat - ”purister” (Emmelin m.fl., 2010).

1.2.2 Skyddad natur på Öland

Naturvård och naturskydd i Sverige handlar om att skydda arter och naturtyper, men även göra skyddad natur tillgänglig för oss människor (Naturvårdsverket, 2023c, 2023e). Skyddad natur förekommer i olika former, såsom ekonomiska bidrag från LONA-stöd för att finansiera naturvårdsarbete, samt som natura 2000-områden, strandskydd, och naturreservat vilket står för 85% av alla landets skyddade områden (Naturvårdsverket, 2024b, 2024c, 2024d, 2024f).

1.2.2.1 Naturreservat

Naturreservat är en vanlig metod för att bevara och skydda områden med höga naturvärden (Naturvårdsverket, 2024d). I Sverige finns över 5000 naturreservat som inte bara skyddar viktiga naturmiljöer, utan också erbjuder möjligheter för oss människor att ägna sig åt friluftsliv (Naturvårdsverket, 2024d). ”Trollskogens Naturreservat” är ett reservat i Borgholms kommun som är ett av de mest besökta naturområdena på Öland (Länsstyrelsen Kalmar, u.å.-c).

M. Larsson, (personlig kommunikation, 16 april 2024) nämner att ca 70 000 besökare besöker reservatet årligen. Reservatet finns på öns nordostligaste udde, där många hotade och ovanliga arter finns bland reservatets gamla tallskog (se figur 3), exempelvis Ädelkronlaven (*Gyalecta carneola*) (Länsstyrelsen Kalmar, u.å.-c; SLU Artdatabanken, 2024). I reservatet finns tre markerade vandringsleder och naturum Trollskogen (se figur 2) där man kan få information om den biologiska mångfalden i området, och de föreskrifter som är aktuella inom reservatets ramar (Länsstyrelsen Kalmar, u.å.-c).

Figur 2: Karta över Öland

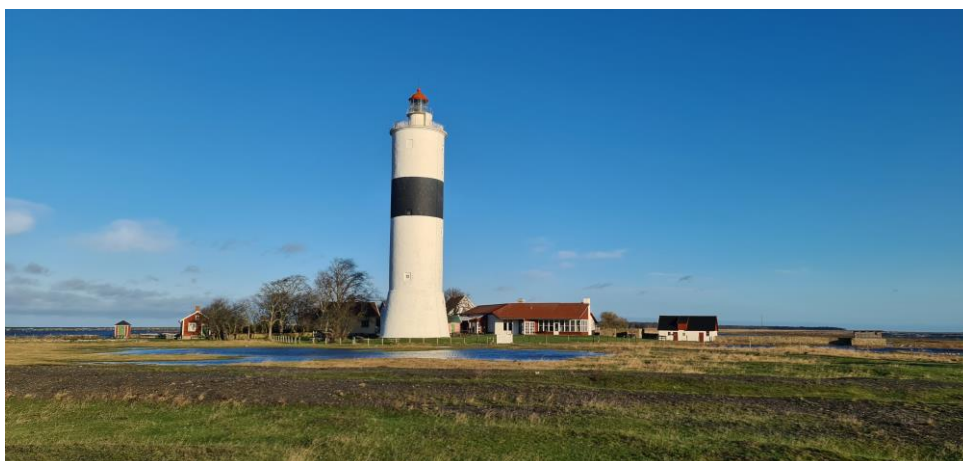
Kartan visar Ölands kommungränser, Ölands naturum, Kalmar och större tätorter på Öland. Kartan använder en satellit baskarta gjord av Esri, Maxar, Eurostar Geographics samt GIS User Community. Bildkälla: Anton Blanch, 2024

Figur 3: Trollskogen

Bild på gamla stormvridna tallar i reservatet . Bildkälla: Anton Blanch, 2024

Ottenby Naturreservat är ett av de största naturreservaten på Öland, och är belägen i Mörbylånga kommun (Länsstyrelsen Kalmar, u.å.-b). ”Ölands sydligaste udde”, längst ner på Öland ingår i naturreservatet och är ett berömt besöksmål för fågelskådare då rik fågelfauna finns inom reservatet (Länsstyrelsen Kalmar, u.å.-b). I reservatet förekommer Sveriges högsta fyr, Långe Jan (se figur 4), samt ett flertal kilometerlånga markerade vandringleder för att kunna upptäcka de slättermarker, buskmarker, sjömarker, lövskog som reservatet är känt för (Länsstyrelsen Kalmar, u.å.-b). Vid ”Ölands södra udde” finns restaurang, naturum Ottenby (se figur 2), toaletter och parkeringsplatser tillgängliga för besökarna (Länsstyrelsen Kalmar, u.å.-b).

Figur 4: Långe Jan

Fyren Långe Jan och tilliggande byggnader tagen på Ölands södra udde. Bildkälla: Anton Blanch, 2024

1.2.2.2 Natura 2000-områden

Skyddade områden som natura 2000-områden finns i hela EU, och har med direktiv och konventioner som mål att skydda värdefulla naturtyper och arter (Naturvårdsverket, 2023f). I Sverige finns cirka 4000 natura 2000-områden, vilket omfattas av omkring sju miljoner hektar (Naturvårdsverket, 2023f). ”Stora Alvaret” (se figur 2 och 5) är ett av Ölands natura 2000-område, som med en area på 260km² tar upp en stor del av södra Öland (Länsstyrelsen Kalmar, 2016). Stora Alvaret har med sin kalkrika berggrund, tunna jordar och låg nederbörd har skapat ett landskap som består av unika växt- och djurarter (Länsstyrelsen Kalmar, 2016). Det är uppskattat att cirka 580 rödlistade arter finns på alvaret, samt ett flertal endemiska arter som Alvarmalört (*Artemisia oelandica*), och Ölandsmåra (*Galium oelandicum*) (Länsstyrelsen Kalmar, 2016).

Figur 5: Alvaret

Bild på Stora Alvarets landskap, samt en mur som sträcker sig över alvaret. *Bildkälla: Anton Blanch, 2024*

1.2.2.3 Strandskydd

Vid alla stränder i Sverige som är kopplade till insjö, havet och vattendrag gäller strandskyddet (Naturvårdsverket, 2024f). Skyddet har som mål att på ett långsiktigt sätt trygga förutsättningar för allemansrättsliga tillgång till områden med stränder, samt att långsiktigt bevara djur och växtlivet på land och i vatten (Naturvårdsverket, 2024f). Bygga upp nya byggnader, eller utföra åtgärder som kan skada djur och växtliv är exempel vilket är förbjudet inom strandskyddet (Naturvårdsverket, 2024f). Skyddet ger oss möjligheten att bada, ta promenader på stranden, vilket samtidigt skyddar djur och växtliv (Naturvårdsverket, 2024f).

1.2.2.4 LONA-bidrag

Inom ramen för skyddad natur finns ekonomiska bidrag till projekt som kommuner kan ansöka om för projekt som främjar naturvård, friluftsliv och folkhälsa (Naturvårdsverket, 2024c). LONA är ett bidrag som kommuner kan ansöka om, och står för ”lokala naturvårdssatsningen” där möjligheten finns för kommuner att få upp till 50 procent i bidrag för sina projekt som gynnar naturvård, friluftsliv och folkhälsa (Naturvårdsverket, 2024c). Bidragen kommer från Naturvårdsverket där länsstyrelsen beslutar om vilka projekt som blir beviljade, föreningar och andra aktörer kan även driva projekten (Länsstyrelsen Kalmar, u.å.-a).

1.3 Syfte och Frågeställningar

Syftet med denna rapport är att belysa hur hållbar turism kan uppnås på Öland som samspelar mellan friluftsliv, naturturism och naturvård. Målet med rapporten är att skapa en kunskapsgrund för beslutsfattare och upplysa om konflikterna som finns mellan de olika parterna så att hållbara beslut som samspelar mellan friluftsliv, naturturism och naturvård tas i framtiden. Två frågeställningar har tagits fram för att uppnå syftet:

- Vilka faktorer kan leda till intressekonflikter inom Ölands kommuner mellan friluftsliv, naturturism och naturvård?
- Vilka åtgärder anser tjänstemän borde lyftas för att få ett hållbart samspel mellan friluftsliv, naturturism och naturvård inom Ölands kommuner?

1.4 Miljövetenskaplig relevans

Klimatförändringarna och mänsklig påverkan genom exploatering av mark, samt utsläpp från transporterade turister bidrar till risken av förlust hos ekosystem och biologisk mångfald (Naturvårdsverket, 2020). Genom en kartläggning av konflikter, och åtgärder gällande friluftsliv, naturturism och naturvård, ger detta ett större underlag till ett effektivare arbete för att hitta hållbarare lösningar.

2. Metod

För att besvara frågeställningarna användes en kvalitativ metod, semistrukturerade intervjuer, för att skapa djupgående förståelse av problematiken. Metoden valdes för att ge intervjuobjekten möjlighet att kunna ge utvecklade och djupgående svar, samt för att säkerhetsställa att intervjuobjektens svar inte begränsas till författarens förkunskaper inom ämnet (Bryman, 2016).

2.1 Semistrukturerade intervjuer

De semistrukturerade intervjuerna genomfördes utifrån en intervjuguide där frågor förberetts på förhand (se Appendix). Frågorna var öppna så att intervjuobjekten kunde svara vad deras tankar och åsikter var angående vilka konflikter/åtgärder de ansåg förekom/borde lyftas angående friluftsliv, naturturism och naturvård. Uppföljningsfrågor användes för att vägleda intervjuobjekten om de inte förstod frågan. Alla intervjuer förutom en, genomfördes digitalt via zoom där den ena intervjun genomfördes via telefon. Svaren från de digitala samtalen via zoom spelades in för att sedan transkriberas. Det transkriberade svaren raderades efter att rapporten blivit publicerad.

I denna rapport har tjänstemän på Mörbylånga och Borgholms kommun, Länsstyrelsen Kalmar, och Svenska Turistföreningen (STF) Öland intervjuats. En professor i kulturgeografi intervjuades för att få mer inblick i ämnet, men deltar inte i resultatet. Tjänstemän från båda Ölands kommuner intervjuades för att säkerhetsställa att alla potentiella konflikter identifierades. Bägge kommunerna arbetar med natur och samhällsfrågor vilket summerar in friluftsliv, naturturism och naturvård. Länsstyrelsen i Kalmar valdes för deras kunskap angående naturvårdsfrågor på Öland, och STF Öland för deras inblick om turism och friluftsliv på Öland.

Sex intervjuer genomfördes där åtta intervjuobjekt deltog. Vid intervju med Länsstyrelsen Kalmar och STF Öland, deltog båda tjänstemännen vid genomförandet av intervjun, vid de resterande intervjuerna intervjuades varje intervjuobjekt separat. De intervjuer som genomfördes:

- Två tjänstemän på Mörbylånga kommun – fokusområde inom natur, fritids och planeringsfrågor
- Två tjänstemän på Borgholms kommun – fokusområde inom miljö och tillväxtfrågor
- Två tjänstemän hos Länsstyrelsen Kalmar - fokusområde inom natur, och friluftfrågor
- Två tjänstemän på STF Öland - fokusområde inom friluftsliv och turismfrågor
- Klas Sandell, professor i kulturgeografi - fokusområde inom friluftslivets framväxt och dess samspela med landskapsperspektiv, allemansrätt, samhällsutveckling och miljöengagemang.

Innan intervjuerna genomfördes godkände samtliga intervjuobjekt att deras titel och arbetsplats fick inkluderas i rapporten, men att deras namn förblev anonymt. Intervjuinspelningarna och transkriberingarna undanhölls så att intervjuobjektens svar och anonymitet inte läckte till utomstående. Samtyckesblanketter skickas även ut till de tjänstemän som intervjuades som sedan skickas tillbaka påskrivna av tjänstemännen. Figur 2 gjordes i ArcGIS där en översiktskarta (vektor lager) hämtades från Lantmäteriets databas (Lantmäteriet u.å). Baskarta ”World imagery” (2024) är en flygbild, och hämtades från Esri:s databas, vilket innehöll data från Eurostar Geographic, Maxar, Esri och GIS User Community (Esri, 2024).

2.2 Avgränsningar

I denna rapport kommer fokuset vara på konflikter gällande friluftsliv, naturturism och naturvård inom Ölands kommuner. Turism på Öland kommer i flera olika former där kultur och natur är två teman inom turism som tar störst plats. Denna rapport kommer att fokusera på konflikter kopplade till naturen och därmed utesluta den kulturella aspekten av turismen på Öland.

3. Resultat och analys

3.1 Konflikter och synergier inom Ölands kommuner

De faktorer till de identifierade konflikter inom Ölands kommuner mellan friluftsliv, naturturism och naturvård är: hög besöksmängd, strandskydd, upplevelsen, sportfiske, fågelskådare och fotografer, samt cykling. Synergier identifierades inom upplevelsen, sportfiske, cykling och inom fågelskådare och fotografer.

Länsstyrelsen och kommunerna beskrev konflikter utifrån olika perspektiv under intervjuerna. Kommunerna anser att länsstyrelsens perspektiv i vissa situationer gällande friluftsliv, naturturism och naturvård är inte såpass övergripande som kommunernas, där begrepp som ”helikopterperspektiv” och ”översiktsperspektiv” nämndes. Minskade kapital nämns av flera tjänstemän som en faktor vilket påverkar tjänstemäns arbetsuppgifter negativt.

3.1.1 Hög besöksmängd

Det är under sommaren som antalet besökare på Öland är som högst påpekar båda kommunerna. Omkring 250 000 besökare anländer på sommaren till Borgholms kommun, vilket kan jämföras med de 10 000 årligt boende nämner en av tjänstemännen på kommunen. Kustvägen på norra Öland (se figur 2) nämner en tjänsteman på Borgholms kommun, båda tjänstemännen på länsstyrelsen och båda tjänstemännen på STF Öland som en populär sträcka på Öland där höga antal besökare med bil och husbilar passerar. Länsstyrelsen anser att eftersom sträckan är väldigt platt och svår att få möte på, är det vanligt förekommande att bilar och husbilar kör in på sidan utanför vägens gränser när de får möte med andra bil och husbilar. En av tjänstemännen på Borgholms kommun anser att eftersom vägen är väldigt smal, så går det knappt som bilförare att få möte med andra bil och husbilar. Dessa faktorer gör att många bil och husbilar kör utanför vägens gränser, vilket ökar slitaget på naturvärden.

Camping utanför campingzoner (”vildcamping”) i Borgholms kommun beskrivs av tjänstemännen i kommunen förekommer till följd av hög besöksmängd, vilket leder till nedskräpning i naturen. Nedskräpning har även indikerats i Mörbylånga kommun menar en av tjänstemännen i kommunen, och anser att mer nedskräpning sker under sommaren. Båda kommunerna anser att nedskräpning sker mest nära tätorter och

städer, och mindre i naturen och vandringleder. Likt nedskräpning som en effekt av den höga besöksmängden, har den höga besöksmängden på vissa naturområden i Borgholms kommun påverkat länsstyrelsens naturvårdsarbete gällande naturvårdsbränningar ansåg tjänstemännen på länsstyrelsen. Naturvårdsbränningar används för att ta bort onödig vegetation på vissa platser så att andra arter kan ta mer plats, samt att det brända materialet gynnar många ovanliga arter nämner en av tjänstemännen. Tjänstemännen ansåg att de skulle vilja haft fler naturvårdsbränningar om inte mängden besökare var såpass hög vid dessa områden.

Naturintresset hos besökare har ökat i kommunen menar en av tjänstemännen på Mörbylånga kommun, vilket har lett till högre besöksmängder, och en högre efterfrågan på parkeringar för bil och husbilar. En konflikt som har indikerats är utbyggnad av infrastruktur, i detta fall parkeringsplatser. Dessa parkeringsplatser tar för mycket mark i anspråk på Stora Alvaret i Mörbylånga kommun nämner en tjänsteman på länsstyrelsen. Tjänstemännen på länsstyrelsen nämner konflikten i kontext när kommunen ville grusa upp en av parkeringsrastplatserna på alvaret, tog detta för mycket mark i anspråk av den belägna alvarsmarken. Liknande exempel gavs när en planerad bebyggelse av en handikappanpassad slinga mitt över en alvarsmark tog för mycket mark i anspråk av den belägna alvarsmarken.

3.1.2 Strandskydd

Båda tjänstemännen på länsstyrelsen och en tjänsteman på Borgholms kommun nämner strandskyddet med koppling till parkeringsplatser, och Mörbylånga kommun när det kommer till exploatering och bebyggelsefrågor. Parkeringsplatser längs kustvägen nämner länsstyrelsen att det skulle vara bra om fler platser byggdes så att de bilar och husbilar som kör den sträckan kan lättare parkera, vilket skulle minimera körningar till vägkanter och minimera slitage på marken. Länsstyrelsen anser däremot att strandskyddet vid kustvägen försvårar arbetet med utbyggnad av parkeringsplatser. Tjänstemannen på Borgholms kommun nämner strandskyddet med koppling till parkeringsplatser inom kommunen i helhet och inte vid just vid kustvägen, men lyfte fram att man behöver förstå syftet med strandskyddet.

”Syftet är att vi människor, kor och djur skall fritt kunna använda våra kustområden”.

(Tjänsteman på Borgholms kommun, 2024)

Som Borgholms kommun nämner en av tjänstemännen på Mörbylånga kommun också strandskyddet, att det kan ses som en begränsning vid fysisk planering av bebyggelse och exploatering. Friluftslivet och naturvärden är två viktiga delar ur ett fysiskt planeringsperspektiv menar tjänstemannen, och anser eftersom man arbetar översiktligt inom fysisk planering, kan strandskyddet i vissa fall ses som en begränsning.

3.1.3 Upplevelsen

Hur besökare upplever Öland beskrivs från av en tjänsteman på Mörbylånga kommun, och båda tjänstemännen på länsstyrelsen. Länsstyrelsen nämner hur blommande växtarter i landskapet ses som ”vackra” och ”attraktivt” utifrån friluftsliv och naturturismens perspektiv, medan ur naturvårdsperspektivet är vissa av de blommande växtarterna invasiva och hotar arter på Öland. Arten blomsterlupin (*Lupinus polyphyllus*) vilket existerar på Öland anser tjänstemännen på länsstyrelsen kan upplevas som vackra i det öländska landskapet, men då den samtidigt är invasiv på Öland. Tjänstemännen nämnde att naturturism och guideverksamheter med exotiska trädslag förekommer på Öland, där ur verksamhetsutövarens ögon ansågs trädslagen som ”häftiga”, medan ur ett naturvårdsperspektiv sågs trädslagen som invasiva. Arten douglasgran (*Pseudotsuga menziesii*) nämner tjänstemännen som exempel att de utifrån verksamhetsutövarens ögon sågs som attraktiva för utövarens turistverksamhet, men skulle vara invasiv på Öland.

En persons upplevelse i naturen, jämt mot vilka naturvärden området besitter nämner en av tjänstemännen på Borgholms kommun kan skapa konflikter med planeringsektorn ur det perspektiv att friluftsliv har nyttjats i många år i området:

”Den här skogen har vi alltid gått igenom för att komma ner till badbryggan” (Tjänsteman på Borgholms kommun, 2024)

Området en person har nyttjat friluftsliv kan inneha låga naturvärden, vilket ur bostadsbyggares ögon ses som positivt, då det anses som ett lämpligt område för att bygga bostäder på anser tjänstemannen. Däremot kan upplevelsen, och de år av friluftsliv man utövat i området vara såpass starkt inbäddat hos personen att det kan stoppa bostadsbyggandet anser tjänstemannen. Den starka kopplingen till området gynnar samtidigt naturvärdena eftersom ens personliga koppling att bevara området begränsar uppbyggnad av bostäder.

3.1.4 Sportfiske

Sportfiske är en aktivitet inom friluftslivet som tjänstemännen på länsstyrelsen anser skapar konflikter med deras naturvårdsarbete. Organisationen ”Sportfiskarna” nämner tjänstemännen, är en organisation där konflikter har uppstått gällande vandringleder för vissa fiskarter. Tjänstemännen anser att sportfiskarna gärna vill ha fler vandringleder för fiskarter på Öland, medan de själva inte tycker det är lämpligt. I de situationer där vissa arter som lever i och nära vattenområden, och inte är redo för predation i sin omgivning, har länsstyrelsen inte velat leda dit fiskarter då dessa fiskar riskerar att ha negativ effekt på de arter som redan finns i området. Gädda (*Esox lucius*) är ett exempel på art som tjänstemännen anser skulle kunna vara ett hot mot arter

i/nära vattenområden. Eftersom detta är en konflikt mellan friluftaktivitet och naturvårdsarbete som konstaterat, anser tjänstemännen däremot att de i de flesta fall är positiva mot vandringleder för fiskarter på Öland, samt att organisationen sportfiskarna utför positiva arbeten på Öland som gynnar naturvärden.

”I många andra fall så driver ju sportfiskarna naturvårdsåtgärder på ställen som är väldigt bra för naturen också” (Tjänsteman på Länsstyrelsen Kalmar, 2024)

3.1.5 Fotografer och Fågelskådare

Närgångna amatör-kameraägare och naturfotografer har enligt tjänstemännen på länsstyrelsen skapat störningar på naturvärden. Tjänstemännen anser att arten ängshök (*Circus pygarrus*) har påverkats negativt av närgångna fotografer. Tjänstemännen beskriver att det årligen förekommer störningar på Öland från närgående fotografer som negativt stör ängshökshäckningarna. Öland är väldigt attraktivt för flera fågelarter enligt tjänstemännen, där påföljden blir att dessa fågelarter lockar många fågelskådare till ön. Intresset för fågelskådning kan leda till övertramp på vissa naturmarker där stora folkmängder flockas till när en ovanlig fågelart på Öland upptäcks som lockar fågelskådarna. Detta leder till skada på mark och vegetation menar tjänstemännen.

3.1.6 Cykling

Cykling, med anknytning till friluftsliv och naturvård nämns av tjänstemännen på länsstyrelsen och de två kommunerna på Öland. ”Mountainbike” är en växande trend menar tjänstemännen på länsstyrelsen som på senare år blivit en populär aktivitet inom friluftsliv. En av tjänstemännen på Mörbylånga kommun menar att cykla mountainbike på våren nära skogsområden har negativ påverkan på naturvärden om det är blött ute, och ger större avtryck på naturen än om en vandrare skulle gå samma sträcka. Friluftaktiviteten ”Crosscykling” nämns av tjänstemännen på länsstyrelsen ha positiv inverkan på naturvårdsarbetet på Öland i vissa sammanhang, då deras cykling har hjälpt att ”röja upp” vegetation i områden som gynnar vissa arter.

Ur ett planeringsperspektiv gällande cykling nämner en av tjänstemännen på Borgholms kommun att konflikter uppkommer. Termen ”mark i anspråk” blir konflikt med de höga naturvärden som finns i de områden där de cykelleder är planerade att vara placerade, då cykellederna riskerar att ta för mycket mark i anspråk, och skada de höga naturvärden som finns i omgivningen. Tjänstemannen anser att dessa konflikter mellan de höga naturvärden och planerade cykelvägar inom friluftslivet, uppkommer i störst utsträckning när cykelvägarna planeras sitta ihop med redan befintliga vägar.

3.2 Förslag på åtgärder för ett hållbart samspel

Tjänstemännen lyfte ett flertal åtgärder för att skapa ett hållbart samspel mellan friluftslivet, naturturism och naturvården. Dessa delades in i två större grupper: Förbättrat kunskapsunderlag och förbättrad tillgång till natur.

3.2.1 Förbättrat kunskapsunderlag

Tjänstemännen på Mörbylånga kommun ansåg att mer aktuellt kunskapsunderlag för deras arbete vara att föredra, exempelvis mer uppdaterade data på antalet besökare på populära platser, samt kunskap på områden med trånga passager som påverkar bil och husbilar. Detta skulle gynna deras arbete och planering om att kanalisera och leda besökare på ett hållbarare sätt så att det tar mindre skada på naturen. Mer noggrannare inventeringar av naturvärden, som också var geologiska informationsbaserade (GIS) anser tjänstemännen på kommunen skulle vara att föredra. En åtgärd som tjänstemännen på länsstyrelsen ansåg var alltmer personal ute i fält. Mer tillgänglig personal skulle kunna vara alltmer utspridd på ön för att informera människor ute med deras kunskap om varför man skall värna och skydda naturen.

En av tjänstemännen på Borgholms kommun ansåg att noggrannare naturvärdesinventeringar borde lyftas, samt om möjligheten finns, kunna flytta arter som bidrar med höga naturvärden vid vissa områden, till andra områden. Tjänstemannen ansåg att mer ”stängda” miljöer för friluftslivet borde lyftas genom information och kunskap för att hänvisa besökarna att ”här” kan ni utföra friluftaktiviteter som grillning och vandringar, medan ”där borta” får ni inte utföra era friluftaktiviteter. Detta skulle skydda naturvärden från störningar på vissa områden, och gynna friluftslivet på andra platser.

3.2.2 Förbättrad tillgänglighet till natur

Bättre kollektivtrafik, samt en ökad mängd tätortsnära miljöer är två åtgärder som en av tjänstemännen på Borgholms kommun ansåg skulle skapa ett hållbarare samspel. Utökning av kollektivtrafiken (fler bussar) till friluftsområden skulle öka möjligheten för människor att komma ut till naturen menar tjänstemännen, och tjänstemännen på STF Öland. Tjänstemännen på Borgholms kommun anser att detta skulle gynna människor som inte har tillgång till bil till att komma till dessa områden. Tjänstemannen ansåg även att oasfalterad mark ofta körs upp och sliter på vegetationen, där en utökning av kollektivtrafiken skulle minska slitaget och trycket på marken. Att göra områden mer lättillgängligt för kollektivtrafiken skulle minska trycket på parkeringsplatser ifrån bil och husbilar, och de områden som inte har asfalterade parkeringsplatser.

Koppla tätortsnära områden med skyddade naturområden i allt högre grad skulle gynna friluftslivet och naturen ansåg en av tjänstemannen på Borgholms kommun, exempelvis parker och naturreservat. Detta skulle gynna grupper som har svårt att ta sig till naturområden (exempelvis pensionärer), samt att naturvärdena blir skyddade.

4. Diskussion

Syftet med denna rapport var att upplysa beslutsfattare om konflikter och åtgärder för att kunna skapa en hållbar turism som samspelar mellan friluftsliv, naturturism och naturvård på Öland. De intervjuade tjänstemännen resulterade i identifierade intressekonflikter inom sex kategorier där även synergier nämndes, samt ett antal åtgärder som grupperades till två grupper.

”Helikopterperspektiv” och ”översiktsperspektiv” är begrepp som flera tjänstemän nämnde kopplat till samspelet mellan friluftsliv, naturturism och naturvård. Kommunerna anser att ”helikopterperspektiv” och ”översiktsperspektiv” är behövligt för att ett hållbart samspel skall nås när det kommer till parkeringsfrågor kopplat till hög besöksmängd, och strandskydd. Länsstyrelsens fokus på naturvårdsrelaterade frågor inom deras expertisområde gör att deras syn på friluftsliv, naturturism och naturvård skiljer sig från kommunernas. Länsstyrelsen anses bedöma varje naturområde med dess naturvärden i kommunen separat med resten av omgivningen, och inte ur ett helikopterperspektiv nämner Borgholms kommun, vilket försvårar samspelet mellan friluftsliv, naturturism och naturvård. Kommunen försöker hitta naturvårdsanpassningar som inte skadar, stör eller försvårar naturvårdsarbeten och naturvärden, men trots dessa anpassningar, är dessa anpassningar utifrån länsstyrelsen synvinkel, inte tillräckliga.

Vid kustvägen vill länsstyrelsen och Borgholms kommun ha fler parkeringsplatser, men strandskyddet försvårar utbygganden där den troliga anledningen är att vägen är belägen för nära stranden. Att inte tillåta parkeringsplatser vid kustvägen är agerande som ur Borgholms kommuns synvinkel motverkar syftet med strandskyddet. Om situationen ses ur ett helikopterperspektiv, och dispens alternativt sattes hos strandskyddet vid utbyggnad av parkeringsplatser vid kustvägen, skulle möjligen situationen se annorlunda ut. Potentiellt skulle slitaget på vägkanterna minskas om mer parkeringsplatser byggdes, samt gynna flödet av de bilar som lockas till området, då det blir smidigare körning med minskat möte med andra bilar och husbilar.

Skilda perspektiv och tolkningar av strandskyddet har resulterat i konflikter inom andra intressentgrupper (Almstedt m.fl., 2006). Almstedt m.fl., (2006) beskriver hur en kommun godkänt dispens av strandskyddet för byggnation av en golfbana, vilket Naturvårdsverket sedan överklagade. Detta kan liknas med länsstyrelsen och Borgholms kommun som vill bygga parkeringsplatser längst med kustvägen, men utifrån strandskyddets riktlinjer behöver länsstyrelsen stoppa möjligheten för utbyggnad av parkeringsplatser. Att en ökad mängd trafik skapat konflikt med naturvärden, som vid kustvägen, har även indikerats beskriver Almstedt m.fl., (2006).

Borgholms kommun och länsstyrelsens olika synsätt sammanlänkas även till de planerade cykelvägar som kommunen nämner, där dessa ger upphov till konflikter mellan att för mycket mark i anspråk tas av de planerade cykelvägar, samt skadar naturvärden på de platser vägar är tänkta att vara placerade. Kommunen nämner att de möjligheter utbyggnad av cykelvägar utgör, skulle kunna ses som ett positivt bidrag till friluftslivet och naturturismen då allt fler besökare får möjligheten att cykla på ön, samt ett bidrag till minskade utsläpp av fossila bränslen från de flesta bil och husbilar. Att ställa om till fler cykelvägar är ett hållbarare sätt att transportera sig på, vilket samtidigt skulle gynna naturen eftersom transportsektorn inrikes står för en tredjedel av landets utsläpp av växthusgaser (Naturvårdsverket, 2023d; Naturskyddsföreningen, 2021). Utbyggnaden av cykelvägar skulle kunna gynna friluftsliv, naturturism och naturen på ett globalt plan, men inte på en lokal kommunal nivå då naturvärden skadas av att för mycket mark tas i anspråk. Kommuners perspektiv om en ”helhet” med ett ”helikopterperspektiv” och ”översiksperspektiv” hamnar i konflikt med de riktlinjer som länsstyrelsen har fått från Naturvårdsverket angående naturvård, då kommunen anser att deras synsätt om en ”helhet” anses som bristande.

Utöver konflikter lyftes även åtgärder. Bättre kollektivtrafik är en åtgärd tjänstemän ansåg skulle gynna friluftslivet, samt de svårtillgängliga områden som skulle kunna bli alltmer lättillgängligare för besökare. Det skulle bidra till mindre skada på naturmark, och gynna naturvärden då det innebär färre enskilda bil och husbilar till området, samt för de som inte har tillgång till bil. Om ett område sedan tidigare varit populärt för besökare behövs noggrann planering tas, eftersom utbyggnad av ett område, som respons på en hög besöksmängd kan ge skador på miljön och biologisk mångfald (Øian m.fl., 2018).

Att göra områden mer lättillgängligt för friluftsliv, kan göra att det uppfattas som ett rekreativområde menar Emmelin m.fl., (2010) vilket ”purister” inte skulle uppskatta, då alltmer infrastruktur byggs i ett område som påverkar ”vildmarksupplevelsen”, vilket är en viktig aspekt ”purister” värnar om. En ökad lättillgänglighet och bättre kollektivtrafik, exempelvis utökning av parkeringsplatser längs kustvägen i detta fall, kan potentiellt göra samspelet mellan friluftsliv,

naturturism och naturvård mer hållbart. Samtidigt finns risken för negativa resultat, såsom förluster av biologisk mångfald, samt skada på upplevelsen i området.

Bland de identifierade konflikterna, framhövdes även synergier. Utförandet av ”Crosscykling” kan röja upp onödig vegetation i områden så att andra arter kan ta mer plats i landskapet. En persons upplevelse i ett område man spenderat mycket tid i kan leda till skydd av naturvärden ifrån utbyggnad av planerade bostäder. Sportfiskarnas passion till fiskarter på Öland gynnar naturen, som bildandet av nya våtmarker (Sportfiskarna, 2023). Länsstyrelsen spekulerade om potentiella synergier gällande de närgångna fotografer som rör sig för nära ängshökhäckningar. Möjligen läser de om ängshöksprojektet på de informationsskyltar vid häckplatserna och blir nyfikna och anmäler sig som volontär för att hjälpa och skydda arten. Synergier har även observerats globalt, där turism har bidragit med ekonomiska medel till nationalparker i Nepal och Tanzania vilket har gynnat Agenda 2030 målen ”*Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt*” (mål 8) och ”*Ekosystem och biologisk mångfald*” (mål 15) (Zhao m.fl., 2020). Balansen mellan att dessa synergier består som synergier, och inte övergår till konflikter är skör, där det gäller att crosscyklisterna kör i rimlig mängd så att deras körande inte tar för mycket skada på den nya vegetation, att de volontärer som vill gynna ängshöken, inte besöker boplatserna mer än behövt så att inte onödiga störningar uppkommer.

Den ekonomiska aspekten angående kapital, nämner tjänstemän på Mörbylånga kommun, länsstyrelsen och STF Öland, vara otillräcklig, och bristande gällande tjänstemännens arbetsuppgifter angående naturvård. Länsstyrelsen beskriver att de har mindre kapital i deras budget på grund av regeringens beslut att minska LONA-stödets budget gällande naturvärden. Bristen på kapital har bidragit till prioritering på åtgärder inom naturvärden, och mindre inom friluftslivet. Minskad budget och resurser påverkar länsstyrelsen naturvårdsåtgärder som skötsel av naturreservat, öppettider för naturum- samt sop och/toaletthantering (Länsstyrelsen Kalmar, 2024). Minskad budget har även resulterat i ett ökat behov av samarbete mellan Ölands kommuner och länsstyrelsen, där kommunerna har fått frågan av länsstyrelsen om de i år kan ta ansvar för toaletter och sophantering vid rastplatser inom naturreservat. Nedskräpning i naturen ifrån friluftslivet ses av STF Öland, kommunerna och länsstyrelsen inte som något större problem, men att vissa platser behöver mer satsningar, exempelvis badplatser.

Minskad LONA-budget har påverkan på de tio friluftsmålen, vilket har indikerats hos mål 9 ”Friluftsliv för god folkhälsa” som beskrivs ha positiv utveckling i hela landet, men risker för en negativ utvecklingen i framtiden på kommunal nivå förekommer (Naturvårdsverket, 2023b). Om syftet för den person som nämnes tidigare angående den handikappanpassade slinga, hade som syfte att utföra friluftsliv på Stora Alvaret för att förbättra sin hälsa, kan länsstyrelsens avslag av slingan komma i konflikt med personens hälsa. Mål 5 ”Attraktiv tätortsnära natur” och mål 1 ”Tillgänglig natur för alla” har båda negativa utvecklingstrender på grund av minskad kapital hos LONA-stödet (Naturvårdsverket, 2023b).

Klimatförändringar och minskade budgetar är några utmaningar som naturvärden står inför. Nedskräpningar anses ha låg påverkan på naturvärden på Öland i nuläget, men insatser vid badplatser behövs. Om mängden nedskräpning på Öland har ökat, minskat eller ser ut som tidigare år, när sophantering hos länsstyrelsen påverkas negativt av ekonomiska finanser, får framtiden avgöra. Som tidigare beskrivet gynnas vi människor av naturen då det bidrar till friluftaktiviteter, och god folkhälsa. Ett förbättrat kunskapsunderlag är en åtgärd som skulle gynna samspelet mellan friluftsliv, naturturism och naturvård, genom bättre kunskap om populära besöksområden, noggrannare inventeringar av naturvärden, samt ökade resurser i fält (personal). Då dessa exempel på åtgärder skulle gynna arbetet hos länsstyrelsen och kommuner, ligger det ett ansvar på individnivå anser STF Öland, för ett hållbart samspel.

”Jag tycker också att det är människans eget ansvar på något sätt. Den enskilde personens ansvar” (Tjänsteman på STF Öland, 2024)

Eftersom allemansrätten ger oss möjligheten att fritt vistas i naturen, krävs det att den enskilda personen inte beter sig på ett felaktigt sätt och bidrar till ohållbart samspel mellan friluftsliv, naturturism och naturvård nämner tjänstemannen på STF Öland. Att öka kommunikationen angående allemansrätten ökar förståelse om vad en person får, och inte får göra i naturen. ”Det är lätt att göra allemansrätt” är en ny satsning av Naturvårdsverket som kommunicerar om allemansrätten med mål att upplysa folk att det lätt att göra rätt i naturen angående allemansrätten (Naturvårdsverket, 2024e). Denna satsning är riktad till exempelvis ideella organisationer, skolor, länsstyrelser, kommuner och destinationsbolag runt om i landet så att de kan förmedla kunskapen vidare (Naturvårdsverket, 2024e).

Vad en persons syfte med sina friluftaktiviteter och naturturism på Öland är svårt att svara på, då vissa besökare (urbanister) kanske har åkt långt till Öland med mål att köra mountainbike en viss specifik sträcka Öland som en funktion i sin friluftaktivitet (monoproduktion), men att vissa andra besökare (purister) kanske har kört i timmar till Öland för att vandra såpass försiktigt det bara går på Stora Alvarets natura-2000 område för att se just den endemiska arten alvarsmalörten (monobevarande). En bredare utredning om vilka konflikter som förekommer på Öland inom termerna friluftsliv, naturturism, ekostrategier, och naturvård hos Ölands kommuner är något för framtida forskning. Denna rapport har identifierat bakomliggande faktorer till konflikter och åtgärder utifrån Ölands kommuner, Länsstyrelsen Kalmar och STF Ölands synpunkter, medan inget fokus har varit på lokala ideella naturvårdsföreningar på Öland. Framtida forskning skulle vara av intresse att intervjua tjänstemän på dessa föreningar och utifrån deras svar identifiera vilka konflikter mellan friluftsliv, naturturism och naturvård de anser förekommer på Öland, samt vilka åtgärder de anser borde lyftas för att få ett hållbart samspel. I denna rapport har både separata och gruppintervjuer genomförts, då det ansågs att

gruppintervjuer med semistrukturerade intervjufrågor skulle bidra till inspiration mellan tjänstemännen så att intervjuerna kunde bidra med djupgående diskussioner. Om fler av de intervjuer som genomfördes i denna rapport skulle vara gruppintervjuer, skulle möjligen nya aspekter angående konflikter och åtgärder identifierats. På grund av de medverkandes scheman var gruppintervjuer inte möjligt för vissa tjänstemän.

Konflikter mellan friluftsliv, naturturism och naturvård sätter tryck på sökandet efter ett hållbart samspel som är gynnsamt för alla parter. Alla tjänstemän är positiva till friluftsliv, naturturism och naturvård på Öland, och värnar om att människor på Öland kommer ut i naturen, och får uppleva det öländska landskapet. Balansen mellan friluftslivet och naturvårdsarbetet på Öland är utifrån länsstyrelsen perspektiv positiv, då friluftslivet bidrar med positiva effekter, som ökat intresse för naturen. Däremot är de olika typer av friluftsliv och naturturism (ekostrategier), och de olika synsätten ifrån länsstyrelsen och kommuners perspektiv, faktorer som gör att målbilden för ett hållbart samspel mellan de olika parterna blir komplicerad att nå. Anpassning från länsstyrelsens sida med att inte lämna allt för mycket gynnsam död ved för djur och växtliv på populärt besökande stigar, kommunens anpassning att kanalisera besökare på populära platser för naturvärden, är agerande som på ett hållbart sätt samspelar mellan båda parterna.

5. Slutsatser

De främsta bakomliggande faktorerna till konflikter som tjänstemän identifierade mellan friluftsliv, naturturism och naturvård inom Ölands kommuner är:

- Den **höga besöksmängd** som leder till nedskräpning, stopp av naturvårdsbränningar och slitage på mark och vegetation från bil och husbilar.
- **Strandskyddet** och utbyggandet av parkeringsplatser
- Invasiva arter ingår i **upplevelsen** av det öländska landskapet vilket är en risk mot arter på Öland.
- Planering av **cykelleder** riskerar att skada naturvärden och utförandet av ”Mountainbike” har skada på skogsmark
- **Fågelskådare och fotografer** som sätter tryck på mark och vegetation och riskerar att störa vissa fågelarter.
- **Sportfiskare** vill införa vandringleder som hotar vissa naturvärden på Öland.

Åtgärder tjänstemän anser bör lyftas för ett hållbart samspel mellan friluftsliv, naturturism och naturvård är:

- **Förbättrat kunskapsunderlag:** Mer kunskap om populära områden och trånga passager för bilar och husbilar. Mer inventeringar av naturvärden och mer personal i fält, samt mer kunskap och hänvisning till besökare.
- **Förbättrad tillgänglighet till natur:** Bättre kollektivtrafik, och i allt högre grad koppla tätortsnära områden till natur.

Minskade ekonomisk finansiering hos LONA-budgetar har påverkan på naturvårdsarbetet på Öland och de nationella friluftsmålen. Ekonomisk finansiering är en viktig faktor inom naturvårdsarbetet på Öland, och en bidragande faktor till att flera konflikter mellan friluftsliv, naturturism och naturvård uppstår.

Tack

Jag vill tacka min handledare Pål Axel Olsson för dina goda råd, samt alla tjänstemännen på Länsstyrelsen Kalmar, Borgholms kommun, Mörbylånga kommun och STF Öland för att ni ställde upp och deltog i intervjuerna. Jag vill tacka Klas Sandell för din tid, upplysning och kunskap om ämnet.

Referenser

- Almstedt, M., Jong.d.J., Ebenhard.T., Hallgren.L.(2006). *Leder målkonflikter till ineffektiv naturvård?* (Rapport 5639). Naturvårdsverket. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1632881/FULLTEXT01.pdf>
- Bryman, A. (2016). *Sambällsvetenskapliga metoder* (3:e uppl.). Liber AB.
- Bengtsson, B. (2023). *Allemanrätten-vad säger lagen?*. Naturvårdsverket. <https://www.naturvardsverket.se/4aced1/globalassets/media/publikationer-pdf/8900/978-91-620-8902-3.pdf>
- Cook, D., Saviolidis, N., Davidsdottir, B., Johannsdottir, L., & Olafsson, S. (2019). Synergies and Trade-Offs in the Sustainable Development Goals-The Implications of the Icelandic Tourism Sector. *SUSTAINABILITY*, 11(15), 4223. <https://doi.org/10.3390/su11154223>
- Emmelin, L., Fredman, P., Jensen, E. L., & Sandell, K. (Red). (2010). *Planera för friluftsliv—Natur, samhälle, upplevelser*. Carlsson. <file:///C:/Users/Min%20dator/Downloads/0Emmelin-et-al-2010.pdf>
- Estri. (2024). *World Imagery - Overview* [Karta]. Hämtad den 16 maj 2024 från <https://www.arcgis.com/home/item.html?id=10df2279f9684e4a9f6a7f08febac2a9>
- Folkhälsomyndigheten. (2024, 25 januari). *Friluftsvanor i befolkningen*. Hämtad den 9 maj 2024 från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/friluftsliv/friluftsvanor-i-befolkningen/>
- Fredman, P., Ankre, R., & Chekalina, T. (2019). *Friluftsliv 2018: Nationell undersökning av svenska folkets friluftslivsvanor* (Rapport 6887). Naturvårdsverket. <https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/6800/978-91-620-6887-5.pdf>
- Fredman, P., Mossing, A., Sandell, K., & Stenseke, M. (2013). *Friluftsliv i förändring: Resultat från ett forskningsprogram: slutrapport* (Rapport 6547). Naturvårdsverket. <https://www.naturvardsverket.se/4aa10c/globalassets/media/publikationer-pdf/6500/978-91-620-6547-8.pdf>
- Lantmäteriet. (u.å). Översiktskarta. [Dataset]. Hämtad den 16 maj 2024.
- Länsstyrelsen Kalmar. (u.å.-a). *Lokala naturvårdssatsningen (LONA)*. Hämtad den 5 maj 2024 från <https://www.lansstyrelsen.se/kalmar/natur-och-landsbygd/stod-till-naturvard/lokala-naturvardssatsningen-lona.html>

- Länsstyrelsen Kalmar. (u.å.-b). *Ottenby*. Hämtad den 13 maj 2024 från <https://www.lansstyrelsen.se/kalmar/besoksmal/naturreservat/ottenby.html>
- Länsstyrelsen Kalmar. (u.å.-c). *Trollskegen*. Hämtad den 16 april 2024 från <https://www.lansstyrelsen.se/kalmar/besoksmal/naturreservat/trollskegen.html>
- Länsstyrelsen Kalmar. (2016). *Bevarandeplan för Natura 2000-området Stora Alvaret SE0330176*.
file:///C:/Users/Min%20dator/Downloads/Bevarandeplan%20SE0330176.pdf
- Länsstyrelsen Kalmar. (2024, 8 februari). *Fortsatt minskad naturvårdsbudget för länet*. Hämtad 14 maj 2024 från <https://www.lansstyrelsen.se/kalmar/om-oss/nyheter-och-press/nyheter---kalmar/2024-02-08-fortsatt-minskad-naturvardsbudget-for-lanet.html>
- Länsstyrelsen Kalmar. (u.å). *Mål för friluftslivet*. Hämtad den 9 maj 2024 från <https://www.lansstyrelsen.se/kalmar/natur-och-landsbygd/mal-for-friluftslivet.html>
- Naturskyddsföreningen. (2021). *Hållbara transporter*. Hämtad den 23 maj 2024 från <https://www.naturskyddsforeningen.se/faktablad/hallbara-transporter/>
- Naturvårdsverket. (2020). *Global utvärdering av biologisk mångfald och ekosystemtjänster: Sammanfattning för beslutsfattare* (Rapport 6917).
<https://www.naturvardsverket.se/4ac548/globalassets/media/publikationer-pdf/6900/978-91-620-6917-9.pdf>
- Naturvårdsverket. (2023a). *Fördjupad utvärdering av Sveriges miljömål 2023: Med förslag till regeringen* (Rapport 7088).
<https://www.naturvardsverket.se/4acc3d/globalassets/media/publikationer-pdf/7000/978-91-620-7088-5.pdf>
- Naturvårdsverket. (2023b). *Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken 2023* (Rapport 7123). <https://naturvardsverket.diva-portal.org/smash/get/diva2:1828069/FULLTEXT01.pdf>
- Naturvårdsverket. (2023c). *Naturvård och friluftsliv Sverige runt Del 2: Den lokala naturvårdsåtgärdsningens bidrag till en bättre miljö – projektägare berättar om framgångsrika LONA-projekt*. Naturvårdsverket.
<https://www.naturvardsverket.se/492823/globalassets/media/publikationer-pdf/8900/978-91-620-8901-6.pdf>
- Naturvårdsverket. (2023d, 8 augusti). *Hållbara transporter*. Hämtad den 14 maj 2024 från <https://www.naturvardsverket.se/om-miljoarbetet/forskning/miljoforskning/forskningsatsningar-klimat/hallbara-transporter/>
- Naturvårdsverket. (2023e, 16 oktober). *Varför behövs skyddad natur?* Hämtad den 12 maj 2024 från <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/varfor-behovs-skyddad-natur/>

- Naturvårdsverket. (2023f, 1 november). *Natura 2000-områden*. Hämtad den 15 maj 2024 från <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/olika-former-av-naturskydd/natura-2000-omraden/>
- Naturvårdsverket. (2024a, 8 januari). *Vem gör vad inom Friluftsliv?* Hämtad den 19 maj 2024 från <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/friluftsliv/vem-gor-vad/>
- Naturvårdsverket. (2024b, 10 januari). *Olika former av naturskydd*. Hämtad den 17 maj 2024 från <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/olika-former-av-naturskydd/>
- Naturvårdsverket. (2024c, 8 februari). *LONA – Lokala naturvårdsatsningen*. Hämtad den 25 april 2024 från <https://www.naturvardsverket.se/bidrag/lona/>
- Naturvårdsverket. (2024d, 17 april). *Naturreservat*. Hämtades den 12 maj 2024 från <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/olika-former-av-naturskydd/naturreservat/>
- Naturvårdsverket. (2024e, 19 april). *Kommunicera om allemansrätten*. Hämtad den 18 maj 2024 från <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/allemansratten/kommunicera-om-allemansratten/informationsmaterial/>
- Naturvårdsverket. (2024f, 6 maj). *Strandskydd*. Hämtad den 6 maj från <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/olika-former-av-naturskydd/strandskydd/>
- Robertson, K., Antonson, H., Björn Arvidsson, Evanth, K., Genell, A., Hvitlock, N., Jägerbrand, A., Lundin, J., & Niska, A. (2013). *Hållbara turistresor inom Sverige - Hinder och möjligheter för resor med tåg och buss (Rapport 782)*. Statens väg- och transportforskningsinstitut. <https://trafikverket.diva-portal.org/smash/get/diva2:1820722/FULLTEXT01.pdf>
- SFS 2010:2008. *Förordningen om stadsbidrag till friluftorganisationer* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20102008-om-statsbidrag-till_sfs-2010-2008/
- SFS 1974:152. *Regeringsformen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kungorelse-1974152-om-beslutadny-regeringsform_sfs-1974-152/#K2
- SLU Artdatabanken. (2024). *Ädelkronlav *Gyalecta carneola**. Hämtad den 13 maj 2024 från <https://artfakta.se/taxa/1144/information>
- Sportfiskarna. (2023, 8 november). *Ännu en våtmark står klar på Öland!* Hämtad den 15 maj 2024 från <https://www.sportfiskarna.se/Om-oss/Aktuellt/ArticleID/13963/Sportfiskarna-har-anlagt-annu-en-vatmark-pa-norra-Öland>
- White, M. P., Alcock, I., Grellier, J., Wheeler, B. W., Hartig, T., Warber, S. L., Bone, A., Depledge, M. H., & Fleming, L. E. (2019). Spending at least 120 minutes a week in nature is associated with good health and wellbeing. *SCIENTIFIC REPORTS*, 9(7730). <https://doi.org/10.1038/s41598-019-44097-3>

- Zhao, Z., Cai, M., Connor, T., Chung, M. G., & Liu, J. (2020). Metacoupled Tourism and Wildlife Translocations Affect Synergies and Trade-Offs among Sustainable Development Goals across Spillover Systems. *SUSTAINABILITY*, 12(18), 7677. <https://doi.org/10.3390/su12187677>
- Øian, H., Fredman, P., Sandell, K., Sæþórsdóttir, A., Tyrväinen, L., & Jensen, F. (2018). *Tourism, nature and sustainability: A review of policy instruments in the Nordic countries*. Nordisk Ministerråd. <https://doi.org/10.6027/IN2018-534>

Appendix. Intervjuguide

1. Ser ni att naturen påverkas av friluftslivet i er kommun/Ölands kommuner?
2. Ser / (har ni sett) ni att naturvårdsarbetet påverkas av friluftslivet i er kommun/Ölands kommuner?
3. Hur skulle du säga friluftslivet påverkar naturen samt naturvårdsarbetet? Hur stor/väsentlig påverkan har friluftslivet på naturvården.
4. Har ni sett att målkonflikter förekommer mellan Friluftsliv, Naturturism och naturvård i er kommun/Ölands kommuner, i så fall vilka?
5. Hur arbetar ni som kommun/länsstyrelse för att minimera/hantera dessa målkonflikter?
6. Vart i beslutfattningsprocessen tas naturvårdsfrågan upp. Anser ni att naturvård prioriteras högst, eller friluftslivet prioriteras högst?
7. Anser du/ni att dagens beslutfattningsprocess kunde se annorlunda ut för att få ett hållbarare samspel mellan friluftsliv och naturen
8. Vilka åtgärder tycker du/ni borde lyftas så att dessa målkonflikter kan minimeras/hanteras?
9. Finns det brister i dagens naturvårdsarbete som sammanfaller med friluftslivet?

10. Skulle samspelet kunna förbättras mellan friluftsliv och naturvårdsarbetet i er kommun/Ölands kommuner? I så fall hur?

LUNDS
UNIVERSITET

WWW.CEC.LU.SE
WWW.LU.SE

Lunds universitet

Miljövetenskaplig utbildning
Centrum för miljö- och
klimatforskning
Ekologihuset
223 62 Lund